

Geleneksel Osmanlı Yerleşimi Safranbolu Korumacılık Tarihinin Çerçevesi ve UNESCO Dünya Miras Kenti Oluşumuna Etkisi

Meltem ÖZKAN ALTINÖZ ^{1*}

ORCID: 0000-0002-0497-131X

¹Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, 06430, Ankara, Türkiye

*e-mail: meltemozkan@gmail.com

Öz

UNESCO dünya miras kenti listesine 1994 yılında dahil olan Safranbolu'nun korumacılık tarihi aşamalı ve katmanlı bir yapıya sahiptir. Safranbolu'nun korumacılık süreci, doğal ve bilinçli olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilebilir. Safranbolu korumacılığında ilk aşama doğal yollarla gelişir. Endüstri bölgesinin inşasına ek olarak, Safranbolu'ya has bölgesel, iklimsel ve kültürel kimi dinamikler kentin doğal olarak korunmasına etki eder. Safranbolu'nun korumacılık bilincini oluşturmaya yönelik entelektüel çabalar bilinçli korumacılık faaliyetlerinin kapsamına girer. Yerel yönetim ve bölge halkının korumacılık konusunda bilinç kazanmaları için gerçekleştirilen bireysel ve entelektüel çabalar, üniversite iş birliğinin aktive edilmesine ve sonrasında Safranbolu'nun UNESCO Dünya Miras kenti sürecine doğru evrilmesine büyük katkı sunar. Bu çalışmada, korumacılık bilinci ve davranışının Safranbolu'nun UNESCO dünya miras kenti listesine girmesine olan etkisi mercek altına alınmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Safranbolu özelinde korumacılık konusunda bilinçlendirme faaliyetlerinin önemini vurgulamayı ve Safranbolu korumacılık tarihinin genel çerçevesini ortaya çıkartmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Safranbolu, korumacılık, UNESCO, kültürel miras, endüstri mirası

The Effect of Conservation Activities on the Formation of a UNESCO World Heritage City in Safranbolu, a Traditional Ottoman Settlement

Abstract

Safranbolu, which was included in the UNESCO world heritage city list in 1994, has a multi-layered structure concerning its conservation process. The process can be evaluated under two main headings: natural and conscious. The first stage in Safranbolu conservation is developed naturally. In addition to the construction of the industrial zone, some regional, climatic, and cultural dynamics unique to Safranbolu affect the natural protection of the city. Intellectual efforts to create protectionist awareness of Safranbolu are the result of conscious protectionist activities. Awareness of the local government and the people of the region about protectionism through personal and intellectual struggle makes a great contribution to the activation of university cooperation and then to the process of Safranbolu's UNESCO World Heritage city. In this study, the effect of conservation awareness and behavior on Safranbolu's inclusion in the UNESCO world heritage city list is examined. Therefore, this study aims to reveal the importance of awareness-raising activities on protectionism in Safranbolu.

Keywords: Safranbolu, conservationism, UNESCO, cultural heritage, industrial heritage

Citation: Özkan Altınöz, M. (2022). The effect of conservation activities on the formation of a UNESCO World Heritage City in Safranbolu, a traditional Ottoman Settlement. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7 (2), 900-918.

DOI: <https://doi.org/10.30785/mbud.1102129>

1. Giriş

18. ve 19.yüzyıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yıllarına denk gelmesine rağmen bu dönemde Safranbolu finansal ve kentsel bir refah yaşar. Safranbolu konaklarının sayıca fazlalığı İmparatorluğun içinde bulunduğu ekonomik yapı ile tezat oluşturur niteliktedir. Bu tezat konakların üzerindeki pencere sayılarının bu yüzyıllardaki görünür artışıyla kendisini belli eder (Bakırer, 2001, s.1,5). Vergi yükünün takip edilebildiği Osmanlı tahrir defterlerinde, Safranbolu'yu içine alan bölgenin ödenen yüksek vergi diliminde yer alması Safranbolu'nun bölgesel zenginliğini yansıtan kıymetli göstergeler arasındadır (Emiroğlu, 1981, s.46). Safranbolu finansal refahını arttıran unsurlar arasında, Osmanlı Dönemi'nde el sanatları sektörünün merkezi konumunda olması yer alır. Safranbolu özellikle dericilik ticaretinde önemli bir noktaya ulaştığı için Anadolu'yu ticari hinterlandı haline getirmiş ve bu ticari aktivite Anadolu ile sınırlı kalmayarak Avrupa ülkelerine derinin ihraç edilmesiyle daha da genişlemiştir (Aktüre ve Şenyapılı, 1976, s.63-73). Ticari faaliyetlerin yanı sıra, Safranbolu'nun sarayla olan tarihi eskilere giden köklü bağlantıları kentin iktisadi zenginliğini perçinler ve buna bağlı olarak yapısal çehresini etkileyen önemli bir bileşene dönüşür. Bu minvalde yapılan vakıf ve kamu yapıları Cinci Han ve Hamamı (1645), Köprülü Mehmet Paşa Camii (1661/62), İzzet Mehmet Paşa Camii (1794/98) gibi tarihi eserler gösterişli Safranbolu tarihinin somut tanıklarındır.

19. yüzyılda dünyada yaşanan teknolojik gelişime ek olarak, imparatorluktan cumhuriyete değişen rejimin etkileri Safranbolu'da derin hissedilir. Devletin, 1930'lu yıllarda Sümerbank Demir-Çelik İşletmelerini kurgulamaya dönük girişimleri Safranbolu'nun iş yapısını, meslek örgütlenmesini büyük ölçüde farklılaştırır. Safranbolu'ya yaklaşık 8 km mesafede kurulan Karabük endüstrileşme atımları ile birlikte bölgenin yeni parlayan yıldızı olur. Kamu İktisadi Teşekkülü Sümerbank'ın Demir-Çelik Fabrikaları ile bölgeye tanıttığı yaşam olanakları ve çalışma şartları Safranbolu'yu derin bir sessizliğe iter. Sadece erken dönemlerde Karabük'te çalışan görevlilerin ve işçilerin konut ihtiyacını karşılamak üzere tercih edilmesi Safranbolu'da bölge halkı tarafından arzu edilen ekonomik canlanmayı oluşturmaya yetmeyecektir. Karabük ve Safranbolu arasında kültürel ve iktisadi bir uçurum gün geçtikçe belirginleşir. Bu durum geleneksel kentin finansal açıdan bir canlılık arayışına girmesine neden olur. Safranbolu'nun korumacılık sürecinin başlamasında, dünya miras kenti yolculuğunun şekillenmesinde söz konusu bu iktisadi arayışın rolü büyüktür. Safranbolu UNESCO amblemi ile turistik bir şehir olarak yanı başındaki bacalı endüstriye rakip, bacasız endüstrisine uzun süreli çabalar sonucunda, nihayet 1994 yılında kavuşacaktır.

Safranbolu korumacılığının doğal olarak ve bilinçli olarak sınıflandırılabilir koruma geçmişi rastgele bir döngüde gerçekleşir. Endüstri kentinin yanı başında kurulmasından önce Safranbolu geleneksel dokusu bozulmadan korunabilmiştir. Safranbolu'ya has bölgesel, iklimsel ve kültürel kimi dinamikler kentin doğal olarak korunmasında etkili olmuştur, zira Safranbolu'da yılda iki defa gerçekleştirilen toplumsal göç, iklimsel ve coğrafi şartlar neticesinde yıllardır tekrarlan bir toplumsal harekete dönüşmüştür. Şehir (kasaba)-Bağlar göçü mevsimin yaza dönmeye başladığı Mayıs dönemlerinde sıcak olan kasabadan/şehirden dağın eteklerinde yer alan Bağlar'a göçü başlatır. Yüzyıllar süren bu zorunlu göç zaman içerisinde toplumsal yorgunluk oluşturarak Şehir-Bağlar çekişmesine döner. Şehirde kalmak isteyenler ve Bağlar'a mevsim dönümlerinde taşınmak isteyenler arasında kutuplaşma her geçen yıl belirginleşir. Öyle ki, 20. yy. başlarında modern yaşam standartlarını benimsemek isteyenlerle, şehrin geleneksel dokusundan kopmak istemeyenler arasındaki bu gerilim yerel politikalara yansır. Şehir-Bağlar çekişmesi, Safranbolu şehrinin bir kenarda âtil durumda kalmasına, modern yaşam için tercih edilmemesi nedeniyle doğal olarak korunmasına vesile olmuş olur. Varlıklı ailelerin Bağlar'a veya büyük şehirlere göçmesiyle gelir düzeyi düşük ailelerin, köylülerin, konutları olarak kullanılmaya başlayan kasabadaki geleneksel evler, fiziki müdahaleye uğramayarak uzunca yıllar sessizce varlığını sürdürür. Safranbolu çevresinde gelişen kooperatifçilik sistemi ile üretilmeye başlayan modern konutlar ve bu modern konutlarda oturmak isteyen şehir sakinleri şehirdeki evlerini ellerinden çıkartarak bu kooperatif evlerini almak için bir çaba içerisine girerler. Bu aşama ile zaman zaman koşut ilerleyen sonra Safranbolu korumacılık sürecinin bilinçli olarak gelişen diğer aşamasını uzmanların yönlendirmesi ile oluşan diğer korumacılık faaliyetleri oluşturur. Dolayısıyla, Safranbolu'nun korumacılık sürecinin çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu, Safranbolu korumacılığında ilk başlarda kendiliğinden gelişen doğal bir durum söz konusu iken bilinçli bir biçimde korumacılığa giden yolun ilk aşamasının yeni rejimin

varlığı ile yakından ilişkili olduğu ifade edilmelidir. Yeni rejimin kurulmasını müteakip Yapı ve Yollar Kanunu gibi 1930-1935 yılları arasında çıkan yasalar Türkiye’de kentlere, kent sağlığı, temizliği ve güzelliği konusunda bir hareket kazandırır. Modern kültürün getirisi olan bu yaklaşımlar kentlerin planlamasına, yeniden gözden geçirilmesine neden olur (Dağistan Özdemir, 2005, s.20). Bu bağlamda, Safranbolu’ya ilk şehirci mimar Burhan Arif Ongun’un gelmesi Türkiye Cumhuriyeti’nin uygulamakta olduğu modern belediyeçilik yaklaşımları ile mümkün hale gelmiştir. Burhan Arif Ongun’un Safranbolu üzerine yaptığı çalışmaları yeni bir yapılaşmanın gerekliliğine böylelikle eski kent dokusunun korunmasına işaret eder.

Literatürde Safranbolu üzerine yazılan kitap ve makalelerin büyük bir bölümü bir kent ve mimarlık tarihi okuması sunmaktadır. Safranbolu Evleri ve tarihine yönelik bir mimarlık ve şehircilik tarihi yazımının erken örneği Reha Günay’ın Safranbolu Evleri’ni tanıtmaya dönük yoğun teknik bilgi ile harmanlanmış kitabında görülür (Günay, 1999). Bu yayın Safranbolu’nun taşımakta olduğu geleneksel Türk Evi dokusu özelliklerini Türkiye’ye ve dünyaya tanıtmaya misyonu taşıdığından Safranbolu literatüründe önemli bir yer tutmaktadır. Dikkat çeken erken çalışmalardan olan Sevgi Aktüre ve Tansı Şenyapılı’nın “Safranbolu’da Mekânsal Yapının Gösterdiği Nitelikler ve Koruma Önerilerinin Düşündürdükleri” isimli makale akademik anlamda Safranbolu korumacılığı üzerine yapılan ilk çalışmadır (Aktüre ve Şenyapılı, 1976). Bu yayın yakın bir zamanda editörlüğünü İbrahim Canbulat’ın yaptığı “Safranbolu Çarşısı” isimli kitapta yeniden güncellenerek 2022’de basılmıştır. Canbulat’ın editörlüğünü yaptığı kitap içerisinde coğrafya, tarih, turizm, sanat tarihi, arkeoloji, halk bilimi olmak üzere farklı disiplinlerden uzmanların çalışmaları bir araya getirilmiştir. Bu yazılar arasında Safranbolu özelinde korumacılık durumu, “Safranbolu’nun UNESCO Dünya Miras Listesi’ne Girişi ve Turizm Dönemi (Aksoy, 2022), “UNESCO Dünya Mirası Safranbolu Şehri’nin Koruma ve Yönetiminde Güncel Durum” (Somuncu, 2022) başlıklı bölümlerde ele alınmıştır. Aksoy’un çalışması, Safranbolu’nun UNESCO dünya miras listesine girmesini belediye destekli projeleri süreçleri aşamalarıyla anlatması bakımından değerlidir. Ev pansiyonculuğundan, Safran bitkisi demonstrasyon üretiminin teşvikine kadar tüm süreçler gözler önüne serilmekte, adeta süreç içerisinde bir kültürel seferberlik ilan edildiğini ortaya koymaktadır. Somuncu’nun yazısı Safranbolu’nun korumacılık tarihine yönelik mevcut kemikleşmiş bilgileri devam ettirmekle birlikte koruma konusundaki sorunlarını geleceği ilişkin tavsiyelerle sunması açısından dikkate değerdir. Safranbolu korumacılığının tarihi Yüksek Mimar Sayın Yavuz İnce’nin, Safranbolu korumacılığının aktörlerinden biri olarak kaleme aldığı, basımı 2017’de gerçekleşen Safranbolu’da Korumacılığın Öyküsü isimli kitapta yoğun bir biçimde takip edilebilmektedir. Bu yayın, genel eğilimden farklı bir tarihsel okuma sunmaktadır. Çalışma tarihsel bir belge niteliğinde Safranbolu’da korumacılık yönünde atılan adımları aktarırken aynı zamanda tarihin gölgesinde kalan bireysel ve entelektüel çabaları gün ışığına çıkartmaktadır. Yetiş ve Turcan’ın (2017) “Kültürel Miras ve Mimari (Safranbolu Örneği)” başlıklı bildirisi mimari kültür mirası ve tarihi çevrenin yeni yapılaşma ile uyumu/uyumsuzluğu bağlamında korumacılık konusunu tartışmanın odağında tutan bir diğer çalışmadır. Yukarıda değinilen korumacılık konusunu ele alan akademik yayınların ortak sorunu Safranbolu korumacılık tarihini eksik ve teorik çerçevesinden uzak bir biçimde ele almasıdır. Örneğin Kuş’dan alıntılan Özdemir, Safranbolu korumacılık tarihini şu şekilde özetler; “Safranbolu’nun korunmasına yönelik çalışmalar 1975’lere kadar gitmektedir. İTÜ Mimarlık Fakültesi ve Safranbolu Belediyesi’nin iş birliği ile 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı etkinlikleri Safranbolu’da yapılır. 1976’da Anıtlar Yüksek Kurulu Safranbolu için kentsel sit kararı almıştır. Yine aynı yıl, Türkiye TURİNG ve Otomobil Kurumu Asmazlar Konağını satın alır ve Süha Arın’a Safranbolu’da Zaman adlı belgeseli çektirir. 1978 ve 1979’da Kültür Bakanlığı Kaymakamlar Evi ve Arasta Çarşısını kamulaştırıp, restore ettirir. 1981’de Reha Günay Geleneksel Safranbolu Evleri ve Oluşumu adlı eserin ilk baskısını hazırlar ve Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanır. 1992’te Safranbolu Meslek Yüksek Okulu bünyesinde Restorasyon bölümü açılır. 1994’te Safranbolu’nun UNESCO tarafından Dünya Mimari Miras Listesine alınması gerçekleşir “(Özdemir, 2011; Aksoy ve Kuş, 1999). Aynı bilgiler akademik çalışmalar dışında, Safranbolulu ve bürokrat aile geleneğinden gelen veya kendisini Safranbolu yerlisi olarak tanımlayan araştırmacıların Safranbolu korumacılık tarihini de içeren derleme ve anı yazılarında tekrar edilir. Bu yazarlar arasında dönemin belediye başkanı Sayın Kızıltan Ulukavak’ın çalışmaları korumacılık sürecinin yerel yönetimlerle olan bağını ortaya koyması bakımından yoğun bir Safranbolu kent ve sosyal tarih okuması sunması açısından önem arz etmektedir (Ulukavak, 2007). Zaman zaman hatırat niteliği ağır basan bu yayının ve diğer

birçok yayının Safranbolu korumacılık tarihinde yüksek mimar Yavuz İnce'nin etkin rolünü (Safranbolu'daki ilk restorasyonu yapmasını, üniversitelerin ilgisini Safranbolu'ya çekerek yerel belediyelerle iş birliğini aktive etmeye dönük çabalarını) neden göz ardı ettikleri anlaşılamamıştır.

Son dönemlerde Safranbolu'da koruma, kültürel miras ve koruma politikalarına etki edebilecek yönetim planlamalarını da içeren farklı disiplinlerden tezler üretilmektedir ancak bu yayınlarda korumacılığın kapsamı özel olarak ele alınmamıştır. Yüksek Öğretim Kurumu arşivinde Safranbolu korumacılığı üzerine yapılan çalışmalarda "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Korumada Yerel Yönetimlerin Yeri ve Önemi" başlıklı yüksek lisans tezinde, korumacılık Safranbolu kent düzeyinde yerel yönetimlerin rolü bağlamı ile ele alınmaktadır (Makas, 2004). Şendil'in "Kent Kimliği: Safranbolu Örneği" isimli tezi Safranbolu kentini kimlik, kültür ve imge bağlamında incelemektedir (Şendil, 2017). Kaya "1994 yılı Dünya Miras kararı Öncesi ve Sonrasında Safranbolu Yerleşmesi, Kentsel ve Mimari Dönüşümü" isimli yüksek lisans tezinde mekânsal değişim ve raporların oluşumu sürecini ele almaktadır (Kaya, 1999). Funda Böke'nin doktora tezi "Dünya Miras Alanları ve Alan Yönetimi: Dünya Miras Kenti Safranbolu İçin Bir Yönetim Planı Önerisi" korumacılık için bir yönetim planı stratejisi geliştirmekte olduğu için dikkate değerdir. Safranbolu koruma sorunları, "A comparative analysis between Turkey and England to address conservation area problems in the context of Turkey, focusing on Safranbolu" tezinde İngiltere örneklemleri ile karşılaştırılarak çalışılmıştır.

Bu çalışma, Safranbolu'nun korumacılık tarihinde bölgede koruma bilincinin oluşturulmasına yönelik atılan adımları Safranbolu'da korumacılık sürecinin en önemli aşaması olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle çalışma, Safranbolu kentinin korumacılık tarihini teorik bir çerçeveye oturtarak korumacılık olgusuna katkıda bulunmayı, korumacılık konusunda bilinçlendirme faaliyetlerinin önemini açığa çıkartmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada, Safranbolu'nun korumacılık tarihine önemli katkılarda bulunan, İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki uzmanların dikkatlerinin geleneksel Osmanlı yerleşmesine çekilme süreci ve bu sürecin Safranbolu'nun UNESCO dünya miras kenti olmasına yönelik katkıları üzerinde özellikle durulmaktadır. Böylelikle Safranbolu'nun korumacılık tarihinin bilerek veya bilmeyerek eksik bırakılan yönleri tamamlanmış, üniversite, toplum ve yerel yönetimler iş birliği ile gerçekleştirilen bilinçli korumacılık faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerin sürdürülebilirliğinin ne kadar önemli olduğunu altı çizilmiş olacaktır.

2. Materyal ve Yöntem

Bu araştırma ilk olarak alan araştırması tekniğini kullanmıştır. Yerinde gözlem ile elde edilen bulgular, çalışmanın ikinci aşaması olan arşiv belgelerini değerlendirmeyi kapsar. Bu çalışmada literatür inceleme ve arşiv araştırmasıyla nitel araştırma yöntemlerinden belge inceleme yöntemi kullanılmıştır. Milli Kütüphane ve Türk Tarih Kurumu süreli yayınlar koleksiyonları taranarak, KARDEMİR ve Fotoğraf Sanatçısı Cemil Belder'in arşivi incelenerek mevcut yazı ve fotoğraflar korumacılık tarihi kurgusunu besleyecek şekilde değerlendirilmiştir. 2007 yılında hayattan ayrılmış olan Yüksek Mimar Yavuz İnce'nin bizzat kendisi ile yapılan röportaj ve yine İnce'ye ait arşivi kızı Sayın Senem Rivzi İnce yardımı ile değerlendirilerek döneme ait fotoğraf, gazete haberleri, raporlar incelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı; korumacılık faaliyetlerinde marka değere sahip olan Safranbolu'nun UNESCO dünya miras kenti misyonunu kazanmasında etkin olan aşamaları detaylıca analiz etmek ve bunun sonucunda Safranbolu korumacılık tarihinin gölgede kalan yönlerini ortaya çıkartarak bölgeye has korumacılığın genel çerçevesini oluşturmaktır. Böylesi bir çalışmayı gerçekleştirmek için Safranbolu kenti mimari kültürü ve sosyolojisi ile birlikte incelenmiştir. Mimarlık tarihi çalışmalarının vazgeçilmez olan alan araştırması tekniği Safranbolu beldesine ait söz konusu yerleşim birimleri yerinde incelenmesini, güncel durum tespiti yapılmasını sağlamıştır. Safranbolu kenti, sosyolojik tarihi ile birlikte ele alındığı için mekânsal kültüre etki eden sosyolojik tarihin ortaya çıkartılması amacıyla süreli yayınlar kullanılmıştır. Dönemin süreli yayınları bu bağlamda mevsimsel göçü anlatan haberlerle çalışmanın şekillenmesine önemli katkılar sunmuştur. Böylelikle kentin toplumsal ve yönetsel alanda mevcut bölgesel çatışmasının doğal olarak korunmasına olan etkisi ortaya konulmuştur. Korumacılığa dönük diğer çalışmalar mercek altına alınmıştır. Bu maksatla sözlü tarih görüşmeleri ve yayınlar üzerinden entelektüel çabalar takip edilmiş ve onların üniversite ve yerel yönetimle olan iş birliği açığa çıkartılmıştır. Dolayısıyla bu aşamada korumacılık faaliyetlerinin bilinçli olarak gelişen diğer dinamikleri ortaya konularak Safranbolu özelinde gelişen korumacılığın ana hatları ortaya çıkartılmıştır.

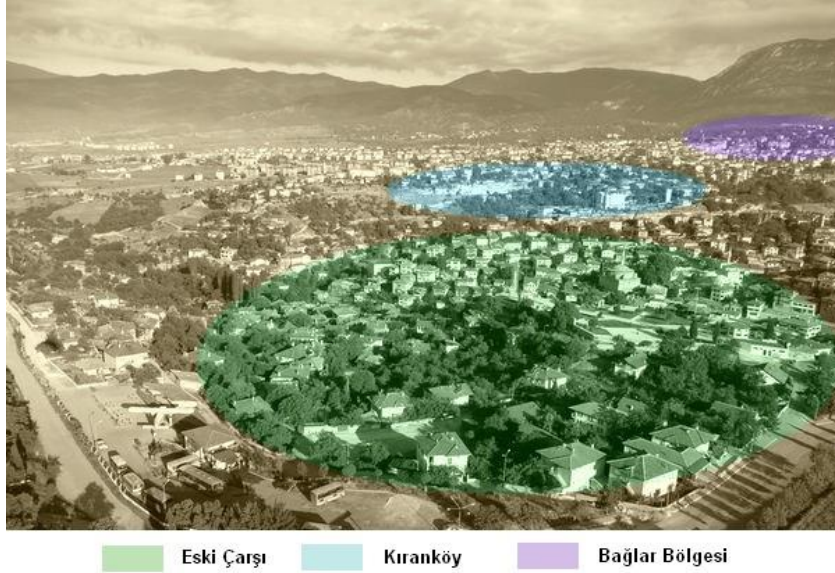
3. Bulgular ve Tartışma

Bu çalışma ile Safranbolu korumacılık süreci aktarılırken aynı zamanda bir kent tarihi okuması sunulmakta, bölgesel, iktisadi ve kültürel çatışmaların kentsel gelişmeye, korumacılık faaliyetlerine olan etkisini gözler önüne serilmektedir. Kentin sosyo-kültürel dinamikleri ve bölgede korumacılık faaliyetlerinin izini süren bu çalışma, korumacılığa dair oluşturduğu tasnifleyici yaklaşım ile korumacılık konusunda marka değere erişmek isteyen diğer tarihi kentler için bir örneklem oluşturabilecektir.

Bu çalışma neticesinde, Safranbolu'nun korumacılık geçmişinde korumacılık davranışlarının önemli rol oynadığı tespit edilmiştir. Korumacılık tarihinde adı bir cümlede geçen isimlerin, Safranbolu'nun korumacılık sürecinde itekleyici güç oluşturan portföyleri ortaya çıkartılmıştır. Safranbolu'nun korumacılık yönünde atılan tüm adımları Safranbolu'nun UNESCO dünya miras kenti listesine girmesinde etkin rol oynamıştır. Bu çalışmada korumacılık eylemlerinin kapsamlı ve bilinçli devamı ile UNESCO dünya miras kenti misyonunun devamlılığının mümkün olacağı ifade edilmektedir, zira UNESCO'nun Safranbolu için hazırladığı teknik rapor Safranbolu'nun korumacılık faaliyetleri ve marka değerinin karşı karşıya kaldığı tehditlere ışık tutar niteliktedir. Bu rapordan anlaşılacağı üzere kentlerin UNESCO dünya miras kenti listesinde olmaları değişkenlik gösterebilir. Bu misyonu kaybetmemek adına korumacılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliği meselesi Safranbolu korumacılık faaliyetlerinin son ama en önemli 3. basamağını oluşturmalıdır. Safranbolu korumacılık tarihinin çerçevesinin ortaya konulmasının, UNESCO dünya miras kenti misyonunun sürdürülebilirliğine etki edeceği düşünülmektedir.

3.1. Safranbolu'da Korumacılık Sürecinin İlk Aşamaları ve Bir Kent Tarihi Okuması

Safranbolu'nun 19. yüzyıldaki kentleşmesi, sosyo-ekonomik koşulların etkisiyle çok merkezli olarak gelişir. İlk merkez, ticari aktivitelerin ve konaklamaların yoğun olduğu, kış aylarında nüfusu artan, bugün eski çarşı olarak nitelendirilen çukurda yer alan şehir/kasabadır. 20. yy. başlarındaki kaynaklarda kasaba olarak geçen şehir günümüze kadar önemini korur. İkinci merkez, mübadele tarihine kadar Rum nüfusun yoğun olarak yaşadığı, kentin yüksek bölgesi Kıranköy'dür. Üçüncü merkez olan Bağlar, yaz aylarında daha serin olması nedeniyle şehrin dağ yamaçlarına doğru genişleyen bir noktada kurulur. İlk zamanlarda bağcılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve bağ evlerinin yer aldığı bu mekân, mübadele sonrası ilerleyen yıllarda yalnızca Müslüman Safranboluluların yazlık ikinci evlerinin bulunduğu yerleşim birimi haline gelir (Akpınar Kasap, s. 148). Bağlar bölgesindeki konutlaşma durumu özellikle 17. yüzyıldan sonra imalat ve ticaret faaliyetleriyle zenginleşen Safranbolu'nun yaşam seviyesinin yükselmesiyle gelişir. (Hacısalıhoğlu, 1995, s.27) Yerleşim merkezlerinin oluşum sürecini, coğrafi ve iklimsel şartlar birinci derecede etkilerken, Bağlar bölgesindeki yapılaşma daha geç dönemlerde arazi koşullarının elverişliliği neticesinde dağınık ve serbest bir biçimde gelişir. Eski çarşının kanyon içi yerleşim alanı olarak büyümesi, mekân sorununu beraberinde getirir. Bu durum yerleşimde konutlaşmanın sık adalar üzerinde gerçekleşmesine yol açar. Kent peyzajının kayda değer parçaları olan, genellikle iki veya üç katlı evler sırtlarını kanyona vererek vadiye bakarlar. Böylelikle, taş malzeme kullanılarak meydana getirilmiş bahçeli giriş katları, ahşap üst katlar, kiremit çatılı örtüler, ritmik düzenlenmiş cumbalar, dar sokaklar, şehrin belirleyici mimari unsurları olurlar (Günay, 1999). (Şekil 1).

Şekil 1. Safranbolu kent yerleşiminin fotoğrafı, Şehir (Kasaba/Eski Çarşı) Kıranköy (Develik), Bağlar Türk Hava Kurumu Arşivi, Ankara (Yazar tarafından yeniden düzenlenmiştir.)

Safranbolu etrafından bir dere geçmesine rağmen çevrili olduğu dağlar nedeniyle yaz aylarında çok sıcak olmakta ve halk mevsimin en sıcak zamanlarını kasabanın yukarı kısımları geçerek Bağlar'daki konutlarında yaşamaktadırlar. (Safranbolu Şehri Yeniden Yapılacak: Mühürsün Konferansı Halk Ne Diyor? Yol İşleri. 1933, 13 Eylül) (Şekil 2 ve 3). Safranbolu'da yerleşmiş olan mekân kültürü dağların etkisi ile sıcak havalarda kasabalıların mayıs ayından itibaren Bağlar'a taşınmasına yol açar. 6 Mayıs Hıdırellez kutlamalarında aileler Hıdırlık Tepesi'nde toplanırlar, birlikte hazırlanan yiyecekler yenir, bu etkinlik aynı zamanda Bağlar'a göçün başlangıcını simgeler. Yaz aylarında Bağlar'a taşınmayan, yaptıkları işler nedeni ile kasabayı terk edemeyen yalnızca 30-40 hane kalır, dolayısıyla yaz aylarında kasaba derin bir sessizliğe bürünür. Yaz aylarında bırakılan kasabanın sıcaklığı ile Bağlar'ın serinliği ve manzarası karşılaştırıldığında çekilen tüm zahmete değdiği dönemin gazete haberlerinde aktarılmaktadır (Safranboluda Göç Başladı, 1937, 17 Mayıs) (Şekil 4). Mevsimsel göç, çoğunluğun hem Bağlar'da hem de kasabada evlerinin olması Safranbolu'ya özgü kuvvetli bir mekânsal ve sosyolojik kültürdür. Her yıl aynı aylarda 2 defa taşınan Safranboluların kendi içerisinde zamanla ayrışmaya başladığı görülür. Kasabadan tamamen ayrılmayı arzu eden, Safranbolu yerleşiminin Bağlara taşınmasını isteyenler ve kanyon içi yerleşmesi olan kasabadan ayrılmak istemeyenler olmak üzere bölgede iki önemli toplumsal kamplaşma gelişir (Safranbolu Belediyesi'nin Mühim Bir Teşebbüsü, 1939, 23 Ağustos). Şehir -Bağlar çatışması olarak beliren bu mekânsal ve toplumsal sorun, zamanla ticaretin zayıflaması ve siyasi yapının İmparatorluktan Cumhuriyete doğru değişmesi neticesinde Safranbolu'nun eski parlak günlerini geride bırakmasıyla daha da derinleşerek belirgin hal alır.

Şekil 2. Safranbolu, kanyon içi yerleşmesi/Eski Çarşı

Şekil 3. Safranbolu geleneksel konutları/Eski Çarşı

Şekil 4. Bağlar Bölgesi geniş bahçeli konut detayı

Varlıklı ailelerin bir bölümü, sahip oldukları çeltik tarlalarını ve diğer mal varlıklarını satarak Safranbolu'yu terk ederler. Kimi aileler ise oğullarını dönemin gelecek vaat eden uğraşısı bürokrasiye, devlet kurumlarına yönlendirirler. Bazı Safranbolulu ailelerin Şehir-Bağlar çatışması neticesinde evlerini Safranbolu'nun köyünden gelen Safranbolu köylülerine satmaları buradaki maddi varlıkların kaybedilmesine yol açar. Varlıklı ailelerin bir kısmı merkezden Bağlar'a doğru tamamen göçtükleri için Safranbolu tarihi çarşısı ana merkez özelliğini kaybetmeye başlar (Kiray, 1988, s.43, 54). Kentli olarak tanımlanan Safranboluluların bu bölgeyi değişik gerekçelerle terk etmesi buradaki evlerin yok pahasına satılmasına yol açar. Bu evlerin yeni sahipleri Safranbolu'nun köylerinden gelen köy kökenli hemşerileridir. Eğitim, tarım, sağlık işleri başta olmak üzere köylerden kente göçü teşvik eden birtakım nedenler vardır. Ayrıca fabrikada işçi olarak çalışmaya başlayanlar azımsanmayacak sayıdadır. Bu evlerin yeni sahipleri maddi durumları iyi olmadığı için evlerde önemli tadilat işleri gerçekleştiremezler, doğal olarak konutların korunması süreci bu aşamada devam eder.

Yukarıda bahsedilen gelişmelere ek olarak, 20.yüzyılın siyasi gündemi, 1923 yılında yaşanacak olan tehcirin kapılarını aralar. Hristiyan Rumların tehciri ile 7500-8000 civarında olan Safranbolu kent nüfusu, 5000'li rakamlara kadar geriler (Doğanalp Vötzi, 2005, s.309) Safranbolu kentinin orta noktasında kalan Kıranköy ise, iş merkezi olarak dönemin Şehir-Bağlar çatışmasının sonucu, şehri çukurdan çıkartmak için belediyeçilik uygulamalarının etkisiyle bu dönemde önem kazanır (Şekil 5). Tehcir politikasıyla boşalan Kıranköy, şehre yeni bir yerleşim yeri alternatifi oluşturur. Bu durum yine Safranbolu geleneksel evlerinin doğal olarak korunmasına doğrudan hizmet eder.

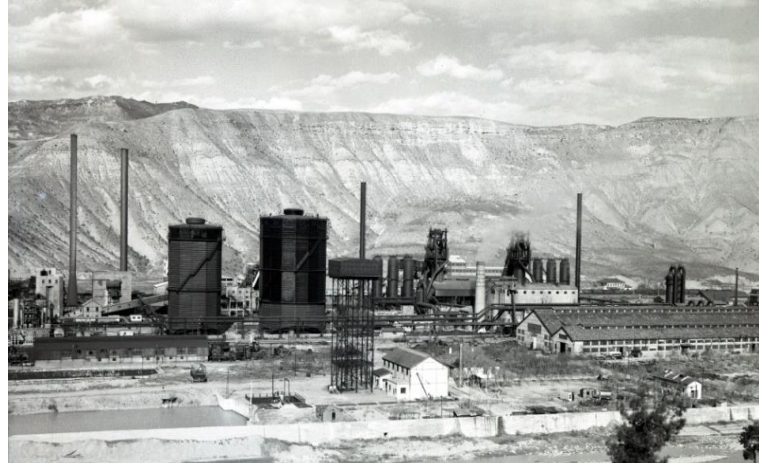
Şekil 5. Kıranköy bölgesi yerleşimi

İktisadi çöküş içinde olan geleneksel Osmanlı kenti Safranbolu bir canlanma beklentisindeyken ilk olarak yakın mesafeye gelen tren istasyonu (Şekil 6), daha sonra yeni rejimin aktörleri tarafından kurgulanan Sümerbank Karabük Demir Çelik Fabrikaları, Safranbolu'da büyük bir heyecan yaratır (Şekil 7). Karabük'ün kurulduğu 1930'lu yıllardan başlayarak bölgede iktisadi ve kültürel bir hareketlenme yaşanır fakat Safranbolu bu hareketlilikten arzu ettiği payı alamayarak, merkez karşısında konumlanan

taşra psikolojisini yaşamaya başlar. Demir yollarının Safranbolu'ya yakın bir noktada inşa edilmesinin Safranbolu'nun yakınına demir fabrikalarının getirilmesine yol açtığı baskın bir görüştür (Yeni Safranbolu, 1936, 6 Haziran). Ticaret, saray bağlantılarıyla ekonomik açıdan parlak günler yaşamış, geleneksel konut dokusu zengin Safranbolu ve 1930'lu yılların endüstri projesi olan modern Karabük kenti coğrafi yakınlıkları neticesinde zorunlu bir etkileşim sahası içine taşınır. Safranbolu cephesinde Karabük endüstri yerleşmesinin kurulmasıyla ilgili ilk değerlendirmelerin genellikle olumlu olduğu söylenebilir; çünkü Karabük'ün bölgeye ekonomik bir hareketlilik sağlayacağı, Safranbolu'nun mevcut dar kabından çıkmasına yardımcı olacağı düşünülür ancak bölgede yaşanan gelişmeler beklenenin aksi bir tabloyu ortaya koyar. Karabük'ün ekonomik ve sosyal bağlamdaki ani parlamışı ve kendi kendine yeten kompakt biçimlenişi, sanılanların aksine ilk yıllarda Safranbolu'yu ekonomik anlamda ciddi bir biçimde etkilemeyecektir (Özkan Altınöz, 2022). Sanayileşmeyle bölgede başlayan konut sorunları hâlihazırda terk edilmiş bir kasaba bekleyişinde olan Safranbolu'yu etkiler. Çarşıda boşalan kimi evler fabrikalarda alt pozisyonlarda çalışanlara kiraya verir.

Şekil 6. Karabük tren istasyonu

Şekil 7. Karabük demir ve çelik fabrikaları

Karabük'ün ani ekonomik ve sosyal canlanışından fayda göremeyen gitgide taşralaşmaya başlayan Safranbolu ekonomisini canlandırmaya yönelik birtakım çabalara girer (Özkan Altınöz, 2022). Aslında kasabada Tabakhane deresi civarında 1935 yılında bir Fabrika kurulur. Çalışmaya başladıktan sonra geçirdiği yangın nedeni ile fabrika faaliyeti durmak zorunda kalarak fabrikadaki makineler Geredeliler tarafından satın alınır (İnce, 2017, s.18). 1950'lerde eski tabakhanenin tekrardan modern bir tabakhaneye dönüştürülmesi yönünde adımlar tekrar atılır. Modern bir tabakhanenin yapımıyla, Gerede'ye kaptırılmış olan bu işin tekrar Safranbolu'ya kazandırılması planlanmakla birlikte (Safranbolu Kan Ağılıyor, 1952, 11 Ocak) Demir Çelik Fabrikaları'nın kurulmasıyla Safranbolu'da meslek yapısında değişimler yaşanmış, eski yapıya özgü olan zanaat ve rençberlik yerlerini avukatlık, mühendislik gibi serbest mesleklere çoktan bırakmıştır (Kıray, 1998, s.43). Bu hamle istenilen başarıya ulaşamayarak Safranbolu'nun bu kalkınma projesinin yarım kalmasına neden olur.

Şehir-Bağlar çatışmasına ek olarak yeni rejim yerleşim planlarının gözden geçirilmesine yol açar. Bölgelerden gelen taleplerin de bu gözden geçirilmelerde etkisi vardır. Bu amaçla ihtiyaç duyulan planın yapımı ilk şehirci mimar olan Burhan Arif Ongun'a verilir. Le Corbusier'in atölyesinde yetişmiş olan Ongun, Le Corbusier'in tasarımlarında kullandığı üç önemli yasadandan etkilenir; güneş, espas ve yeşillik. Fransa eğitimi sonrası yurda Ongun, üniversitede modern mimarinin önemli hocalarından Eglî'nin atölyesinde asistanlık pozisyonu bulamadığı için Yapı İşleri Umum Müdürlüğü Şehircilik bürosunda çalışmaya başlar. İskân işleri genel müfettişi olarak 17 yıl hizmet verir (Ünsal, 1979, s. 64). Ongun'un şehircilik faaliyetleri Karabük'ü de kapsar. Ongun, 1933-34 yıllarında bölgede gözlemler yapar (Zafranbolu Şehri Nereye Götürülecek?, 1935, 10 Ağustos). 1935'te yürürlüğe giren Yapı ve Yollar Kanunu gereğince Safranbolu ve Karabük'ün ilk imar planı Burhan Arif Ongun tarafından 1936'da yapılmış olur. Ongun'un Safranbolu ile ilgili gözlemleri olumlu değildir. Sıkışık düzende, rutubetli bir ortamda bir arada bulunan tarihi konutların yapımını başarısız bulur. Malzemenin kullanımında, özellikle kerestenin işçilik derdinden ziyade, gelişigüzel kullanımını eleştirir. Öneri olarak, şirin bir kasaba olan Safranbolu'nun olduğu gibi bırakılıp, sıhhat yönünden daha iyi bir mekânın seçilmesinin gerekliliğinden bahseder. Ongun, 5000 kişilik kasabanın halkını kahvehanelerde, kale mevkiinde ve ilkokullarda topladığını ve yerleşimin neden Bağlar'a taşınması gerektiği ile ilgili bilgilendirme toplantıları yaptığını anılarında aktarır. Ongun, devlet büyükleri tarafından da desteklenen yer değişimi meselesinin Safranbolu için sağlık, idari, ekonomik açılarından nasıl bir gereklilik olduğunu bu toplantılarda Safranbolululara anlatır (Ongun, 1974). Safranbolu için alternatif yerleşim yerlerinin önerilmesi geleneksel Safranbolu konut dokusuna müdahale gerektirmemesine, mevcut hali ile devamlılığına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda Ongun'un yerleşimi Bağlar'a çıkartılması yaklaşımı korumacılık bağlamında kentin avantajına dönüşen bir durumdur.

Burhan Arif'in hazırlamış olduğu şehir planı belediye meclisi tarafından uygun bulunarak 8 Temmuz 1936'da kabul edilir. (Safranbolu'nun Şehir Planı, 1936, 9 Temmuz). Belediye bu planlamayı 6000 TL karşılığında kasabanın haritasını yaptırdıktan sonra gerçekleştirir. Tarihi Safranbolu'nun yanında yeni ve modern bir Safranbolu kurulması planlanır. Şehirci Ongun'un görüşleri doğrultusunda yeni şehrin eski kasabada kurulması uygun bulunmadığı için Belediye meclisi şehri Bağlar ve kasaba arasında yer alan Kıranköy (Develik) mevkiinde kurma kararı alır. Karara ilgili bakanlıklar (İçişleri ve Bayındırlık) onay verir. Alınan kararlar doğrultusunda kasaba olarak tanımlanan Eski Safranbolu'da yeni konut inşasına izin verilmeyecek, yalnızca bazı tamirler gerçekleştirilecektir (Eski Safranbolu Yanında Yeni ve Modern Bir Safranbolu Kurulacak, 1936, 28 Eylül). Bu bağlamda Kasaba yeni konut inşasına izin verilmediği için Belediye'nin yeni yerleşim politikası nedeni ile korunur (Şekil 8).

1936 tarihinde halk kasabadan Bağlar'a doğru göçmeye başlar. 6000 nüfuslu, 3000 haneli Safranbolu'da resmi dairelerin kasabada bulunuşu Bağlar'a tamamen göçün önünü kesen engeller arasındadır (Safranboluda Göç Başladı, 1937, 17 Mayıs) (Şekil 8 ve 10). Bu bağlamda Belediye Aslanlar mevki olarak geçen Bağlar'da bulunan mezarlık alanını yıkarak yerine otel, gazino ve bahçe yaptırır, böylelikle mezarlık alanını kentsel dönüşüm alanı olarak kullanır. Çok uzun yıllardan beri süren Bağlar-şehir ikiliğini ortadan kaldırma projesinin bir parçası olarak Bağlar'da belediye tarafından birtakım istimlaklar yapılır ve böylelikle sorun çözülmeye çalışılır (Yeni Safranbolu Şehrin Bağları İçinde Kuruluyor, 1938, 5 Temmuz) Bağlar'a taşınma meselesi o kadar önemli hal alır ki, Dahiliye Vekâleti kesin bir emirle tebligatta bulunur. Buna göre, şehir en çok 10 yıl içerisinde Bağlar'a nakledilmiş bulunacaktır. (Safranbolu Şehri Yeniden Kurulacak, 1939, 25 Mart). İlk olarak resmi daireler ve halk pazarının Bağlar'a naklinin yapılması öngörülür. (Safranbolu'nun Yeri Değiştiriliyor, 1939, 10 Nisan). 3710 sayılı belediye istimlak kanunu Belediyelere imar planlarının uygulanmasında büyük kolaylıklar getirir. Safranbolu Belediyesi bütçesinden 10.000 Lira bu iş için ayırır ve İller Bankası'ndan (Belediyeler Bankası) 60.000 Lira ödünç alınarak yeni şehir kurulması yönünde adımlar atar. Bu para, yol yapımı gibi kamusal hizmetlerde kullanılmak üzere harcanacaktır. Dönemin belediye başkanı Osman Akın'ın kasabanın taşınması konusunda büyük mücadele verdiği süreli yayınlardan izlenebilmektedir. (Safranbolu Belediyesi'nin Mühim Bir Teşebbüsü, 1939, 23 Ağustos) (Şekil 9). Yıl 1942 olduğunda, Kasaba'nın düzlük alana çıkartılması için yeni çarşı olarak tanımlanan Kıranköy'de dükkân arsaları satılmaya başlar. (Safranbolu Kasabası Yeni Bir Şehir Kuruyor, 1941, 16 Eylül). Safranbolu şehrinin Bağlar'a taşınması için verilen tüm çabaların tamamıyla başarıya ulaşmadığı Sevük'ün Safranbolu-Karabük'ü konu alan yazısından anlaşılmaktadır (Özkan Altınöz, 2021; Sevük, 1948, 9 Ocak;). Ayrıca 5 Nisan tarihli aralarında

Osman Akın'ın' da bulunduğu karar yazısında Kıranköy'ün merkez yapılmaya elverişliliği olmadığı, zira cami, han, hamam, Pazar ve resmî kurumlarının naklinin imkansızlığı mevzu bahsedilir. Sürecin bir çıkmaza girdiğini gösteren bu karar 1946'da belediye meclisi kararı ile Safranbolu Belediyesi'nin aşağı kasabaya tekrar taşınması için araştırma içine girmesi kararı ile devam eder (Kütükçuoğlu, 2022, s.475).

Şekil 8. Safranbolu'nun taşınma süreci (Eski Safranbolu Yanında Yeni ve Modern Bir Safranbolu Kurulacak, 1936, 28 Eylül)

Şekil 9. Dönemin belediye başkanı Osman Akın (ön sırada, orta) (Erdem Ayen Arşivi)

Şekil 10. Safranbolu'da göç haberi (Safranboluda Göç Başladı, 1937, 17 Mayıs)

Karabük Demir-Çelik Fabrikaları'nın işçi çalıştırma potansiyelinin artması, 1950'li yıllardan sonra, köylerden kentlere yaşanan yoğun göçün etkisiyle Karabük'te bir nüfus patlamasına dönüşür. Yaşanan bu nüfus patlaması mekânsal anlamda Safranbolu'yu zorlar, özellikle 1955-60 yılları arasında, Safranbolu'da önemli bir nüfus artışı yaşandığı görülür. (Kıray, 1998, s.42) Safranbolu-Karabük bölgelerinde 1950'li yıllardan sonra gelişen yerleşim tehdidi imar planlarının tekrardan gözden geçirilmesini zorunlu kılar. Dönemin iki bakanı tarafından ayrı ayrı ziyaret edilen Safranbolu'nun vaziyeti, yine bu devlet büyükleri tarafından içler acısı bulunur. İki mezarlık arasında can çekişen Safranbolu'nun bu halinin nihayete erdirilerek yerleşimin Bağlar'a çıkartılması ve kentleşmenin Karabük'e doğru ilerlemesi teşvik edilecektir. Bu amaçla, 1956 yılında Karabük Belediyesi ve Safranbolu Belediyesi İller Bankası'na mevcut imar durumunu yeniden gözden geçirmek üzere başvuru yapar, Karabük'e şehircilik uzmanları davet edilir (Karabük'ün İmar Planı Yeniden Gözden Geçirilecek, 1956, 27 Ağustos) İller Bankası uzmanları Safranbolu ve Karabük'te analitik etütler gerçekleştirip, Safranbolu'nun dokusunu korunması gerekli bölgeler olarak çalışmalarında belirtirler. 1967-68 yıllarında İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü profesörü Gündüz Özdeş'in yarışma sonucunda hazırladığı imar planı 1971 yılında yürürlüğe girer (İnce, 2017, s. 39). Safranbolu'nun eski belediye başkanı Ulukavak, bir Safranbolulu misyonu ile yazdığı kitapta, söz konusu planla Safranbolu'nun Karabük'ün uydusu yapıldığını dile getirir (Ulukavak, 2007, s.219). Oysaki yapılan etüt çalışmalarının amacı Karabük ve Safranbolu'yu bütünlükçü bir biçimde ele almaktadır. Nitekim İller Bankası'nın proje yarışmasını kazanan Gündüz Özdeş planının ana teması da Safranbolu-Karabük birlikteliğidir. Yeni planla iki şehrin fonksiyonel alan kullanımı belirtilmeye çalışılır. Bu plan Safranbolu'nun vadi içi yerleşim olan kasabayı protokol bölgesi olarak tanımlar, vadi içindeki yerleşme sahasını, karakterini ve yapı nizamı, aynen koruncak alanlar olarak belirler. Bağlar semtini yoğunluğu ve yapı düzeni düzeltilecek sahalara gösterir. Bağlar'ın geleneksel dokusu fazla hesaba katmayarak mevcut dokuya zarar verilir. Bağlar aşağısında kalan Hastarla bölgesi yüksek yoğunlukta bir yerleşim alanı olarak tanımlanır. Bu planda Safranbolu için 80000 nüfus öngörülür (İnce, 2017, s.39; Hacısalihoğlu, 1995, s. 131, 326, 328). Planda Safranbolu'nun konut alanı olarak belirmesi, Karabük iş merkezi olarak ön plana çıkması dönemin yöneticilerini rahatsız eder ve plan tadilatı isteminde bulunulur. Baran İdil'e arzu edilen plan tadilatı yaptırılarak, Safranboluluların deyişi ile Safranbolu Karabük'ün uydusu olmaktan kurtarılmış olur. Söz konusu plan 1975'te yürürlüğe girer (Ulukavak, 2007, s.219, 220). Aynı yıl belediye 12 Haziran 1975 tarihinde Safranbolu kentini ve mimarisini sağlıklılaştırma, estetiğini korumak için bir karar alır.

3.2. Safranbolu'nun Korumacılık Sürecinin Şekillenmesi

Safranbolu'nun korumacılık tarihi çok aşamalı bir süreçte gerçekleşir. Korumanın ilk aşaması, doğal yollarla gelişir. Bir fiziki müdahaleye uğramadan sessiz kasaba olarak varlığını sürdürdüğü zaman aralığı farklı alt başlıklarda kurgulanabilecek tarihsel okumalar sunar. Bunlardan ilki coğrafi ve iklimsel zorunluluklarla ilişkilidir. İkincisi ise iktisadi nedenlere dayanmaktadır. Safranbolu'da Yemenciler, Dericiler gibi birçok meslek grubunun örgütlenmesi kentin kalkınmasında etkili olmuştur. Anadolu'nun geleneksel Ahilik teşkilatının kurucusu Ahi Evran'da deri işi ile uğraşan bir debbağdır. Bu nedenle, dericilik Ahiliğin en belirgin zanaat kollarından biri olarak değerlidir (İnce, 2017, s.16). Safranbolu'da da dericilik önemli bir meslek grubunu oluşturur. Avrupa'ya derilerini ithal eden, Türk kırmızısı ile tanınan Safranbolu, sanayileşmenin getirdiği rekabet ortamı ile baş etmekte zorlanır. Cumhuriyet'e dönüşen ideolojik yapı ağır sanayinin, demir-çelik politikalarını önemli hale getirir. Mevcut iktisadi atmosferin geleneksel zanaat unsurlarını git gide zayıflattığı görülür. İş ve meslek tanımlamaları değişmeye başlaması kasabanın önemini yitirmesine neden olur. Çukurda yer alan kasabanın şehrin bırakılarak, düzlükte Bağlar'a çıkılmasını ifade eden Bağlar-şehir çekişmesi belirgin bir hal alır. Şehir-Bağlar çekişmesi neticesi olarak yöre halkı Safranbolu'nun kasabasından daha düzlük alanlara, Kıranköy'de inşa edilen yerlere ve Bağlar'a çıkartılmaya çalışılır. Çeşitli kamu yapıları bu süreçte Kıranköy'e yapılır. Ata evini terk etmek istemeyen manevi değerleri ile mekâna bağlanmış olan nüfus gruplarının bu nakil sürecini yer yer çıkmaza sürüklediği görülür. Varlıklı çoğunluk kasabadan Bağlar'a göçerken, bu süreçte köyden kente göçler gerçekleşir. Şehirli Safranbolulular Bağlar'a çıkarken köyden kente göçen köy kökenli Safranbolululara evlerini yok pahasına satmaya başlarlar (Belder, 2021). Mali, sağlık ve eğitim nedenine daha sonra fabrikalarda çalışma umutları eklenince söz konusu köylerden kente göçün ana motivasyonu oluşur.

Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın ilk başlardaki Safranbolu'ya ihtiyaç duymayan, kendi kendisine yeten kentli hali fabrikalara özel planlı yerleşmeleri olması Safranbolu geleneksel konutların doğal koruma kalkanını kuvvetlendirir. Konutlarda birtakım bozulmalar olmakla birlikte bunlar kentsel ölçekte büyük bozulmalara yol açamazlar. Korumanın bilinçli bir hal alması ikinci aşamaya işaret eder, bu zaman diliminde Şehirci, mimar Ongun'un bilgilendirme toplantıları yaptığı ve yeni yerleşim yeri için Bağlar'ı önerdiği dönem bilinçli korumacılığa giden süreçte ilk aşamadır. İller Bankası'nın analitik etüd çalışmaları, korumanın entelektüel çabaların etkisiyle ortaya çıktığı aktif dönem, üniversite hocalarının sürece İnce'nin yönlendirmeleri ile dahil edildiği zaman aralığında, 1970'lerin ilk yarısında gerçekleşir. Yavuz İnce'nin Safranbolu korumacılık tarihindeki rolü belki de en önemlisi bölgede tarihi yerleşkenin tarihsel ve kültürel önemine göre oluşturmuş olduğu farkındalık süreci bağlamında değerlendirilebilir. Bölgede korumacılığa dönük önemli bir entelektüel çabanın belirleyicisi olur. Son olarak bilinçli Safranbolulu yöneticiler ve ailelerin çabalarının korumanın Safranbolu'daki sürecinin diğer önemli halkasını oluşturduğu ifade etmek gerekir.

Safranbolu'nun UNESCO miras kenti ilan edilmesinin önu böylelikle açılır. 1992 yılında Avrupa Konseyi tarafından atanan uzmanlar tarafından Safranbolu şehri hazırlanan bir rapor Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nın başvurusuna yanıt olarak kaleme alınır. Raporun temel amacı bölgeye dikkat çekmek ve tarihi merkezin korunması ve sürdürülebilirliği için çözümler sunmaktır. İlk olarak, rapor koruma girişimlerine ek olarak arka plan bilgilerinin, ekonomik ve demografik bilgilerin sağlandığı kasabanın kökenleri ve evriminden bahseder. Raporun ikinci bölümünde, başta ekonomik olmak üzere çözülmesi gereken sorun ve konulara değinilmekte ve ulaşım konularına yer verilmektedir. Özellikle, aynı bölümde eğitim ve öğretime öncelik vermektedir. Son bölümler, eski Safranbolu'nun korunmasına ilişkin öneri ve fikirler yer alır. Aynı raporda UNESCO, kasabanın yeniden canlandırılması veya mimari mirasının restorasyonu olasılığının büyük ölçüde hem kamu hem de özel sektörün ortak çabalarına bağlı olduğunu ilan eder.

Safranbolu'nun korumacılık tarihinin baş aktörlerinden olan yüksek mimar ve mühendis Yavuz İnce yirmi beş sene Karabük'te mimar olarak çalışır. 1988 yılına kadar Karabük'te kalan Yavuz İnce, İTÜ Mimarlık Bölümü'nden 1962 yılında yüksek mühendis ve mimar olarak mezun olmuştur. İnce'nin hocalarından bazıları; Sabahattin Eyüpoğlu (sanat tarihi), Doğan Kuban (mimarlık tarihi), Kemali Söylemezoğlu, Nezih Eldem'dir. Öğrencilik yıllarında Kadri Erogan yanında çalışarak Tarabya otelinin sauna ve Türk hamamı bölümlerinin tasarlanmasına katkı sunar. Okulu biter bitmez 1962-1964 yılları arasında Kars'ta askerliğini tamamlar, askerlik sonrası hocası olan Kemali Söylemezoğlu'nun asistanlığını yapar. 1964 yılında eşi Türkan İnce ile Karabük'e Kardemir Demir Çelik Fabrikaları'nda çalışan abisinin ziyaretine gittiklerinde, Karabük'ün modern yerleşim mahallesi olan Yenişehir'den ve geleneksel konut dokusuna sahip Safranbolu'dan çok etkilenirler. Safranbolu'nun fotoğraflarını çeker, Nezihe Aycan evinin rölevesini alır. İstanbul'a geri döndüklerinde, Yavuz İnce Safranbolu'yu anlatan bir belgesel fotoğraf sergisi açar. Sergi yoğun ilgi görmesine rağmen hocalarının arasında en çok ilgiyi Doğan Kuban gösterir. 1968 yılında Yavuz İnce'nin tiyatro binaları üzerine doktora tezini tamamlaması için Londra ya da Karabük'ü yaşam alanı olarak seçme noktasına geldiklerinde, Karabük'ün modern ve geleneksel sunan kültürel atmosferinin çekimine kapılarak, Karabük'e yerleşmeye karar verirler. 1967 yılında Karabük-Safranbolu için imar planı yapılır fakat dönemin belediye başkanı korumacılık bilincinin gelişmediği dönemlerde farklı birtakım çalışmalara halihazırda imza atmıştır. Bağlar bölgesinde bulunan yüksek duvarlı bahçe duvarlarını kaldırmak, Türk kent kültüründe olmayan geleneksel dokuda bir kent meydan açmak ve yollara asfalt dökmek gibi kimi uygulamalar gerçekleştirilmiştir. En çarpıcı yanlış uygulamalardan bir tanesi eski çarşıda bulunan Asmazlar Konağı'nın bahçesinden yol geçirilmesidir (İnce, 2010). Yavuz İnce Safranbolu'nun ilk yıllarında yapıları koruma altına aldırılmaya çalışarak, yapıların değiştirilmesine, mekânın bozulmasına karşı gelir. Yerel gazete ve dergilerde Safranbolu'nun korumacılık bilincinin artırılmasına yönelik birçok yazısı yayınlanır (İnce, 2017, s. 40). Dönemin belediye başkanı Kızıltan Ulukavak ile 1970'li yılların başında gerçekleştirdiği birkaç ikna görüşmesi sonrasında, belediye başkanı komisyon kurulmasını önerir. Komisyonunda Yavuz İnce'de yer alır. Komisyon Korumacılık faaliyetlerini belediyeciliğin parçası yapma yönünde faaliyet gösterecektir bu maksatla İmar İskân Bakanlığı'na bu konuda bir olur yazısı gönderilir ancak "Eskiye rağbet olsaydı, bit pazarına nur yağardı" cümlelerini içeren, komisyonun kurulmasına izin vermeyen bir yazı ile talep reddedilir (İnce, 2017, s. 40-41; Ulukavak, 2007).

Safranbolu'nun korunması gerektiğine inanan Yavuz İnce ve çevresinde bulunan korumacılık konusunda farkındalığı yüksek kişilerle Safranbolu Koruma Derneği kurulur. Yaklaşık 10 yıl derneğin başkanı olarak, Uğuroğlu Barlas ikinci başkan olarak 1980 darbesine kadar faaliyetler sürdürür. Dernekleşme süreci korumacılık dürtüsünün oluşturulması bağlamında, halkın bilinçlendirilmesi sürecinde önemli katkılar sunar. Yavuz İnce'nin aldığı ilk röleve Nezihe Aycan evine aittir. 1972 yılında yapıyı görür ve ev sahibi Nezihe Aycan'ı ikna ederek yapının restore edilmesini sağlar, ev sahibi bu röleveyi bütün tarlalarını satarak yaptırır. Aycan'ın yakınlarının restorasyona gösterdikleri tepkiye ek olarak, bölgede ustaların kendi mimarilerine halihazırda yabancılaşmış olmaları restorasyon faaliyetlerinde bile sorun teşkil eder. Safranbolu'da usta bulma süreci zorlayıcıdır. Değirmenbaşı'nda yaşayan yaşlı bir usta olan Mehmet Usta ikna edilerek restorasyona başlanır (İnce, 2017, s. 42, 43, 44) (Şekil 11). Yavuz İnce'nin gerçekleştirmiş olduğu bu restorasyon daha sonra uzmanlar tarafından eleştirilecektir.

Şekil 11. Safranbolu'da yapılan ilk restorasyon Nezihe Aycan evi restorasyonu, ustalar ve yüksek mimar Yavuz İnce

1974 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'nde Mimarlık Fakültesi Dekanı Doğan Kuban'ın öncülüğünde Mimari Mirasımızın Korunmasının Örgütlenmesi Semineri" düzenlenir. Yavuz İnce, bu seminerde Safranbolu'nun korunmasının sadece yerel örgütlenmelerle mümkün olabileceğini ifade eden bir bildiri sunar. Yapılan restorasyonların güçlüğünden maddi konularda ve usta bulma konusunda yaşanan sıkıntılardan bahseder. Bu seminerde yaptığı restorasyon projesinden ve Safranbolu'nun korunmasının turizm açısından kalkınmaya yardımcı olacağını dile getirir. Bu seminer Safranbolu'nun korumacılık serüveninde önemli bir aşamadır, zira 1975 Dünya Miras Yılı'dır. Yavuz İnce'nin görsellerle zenginleştirilmiş sunusunun da etkisiyle Dünya Miras Yılı için Safranbolu ve Süleymaniye projeleri ile katılımı gerektiği yönünde bir karar çıkar. Bu projelerde, Safranbolu ile ilgili gerçekleştirilen hazırlıklarda Yavuz İnce'nin yaptığı çalışmalar kullanılır. Seminer sonucunda 1975 yazında Safranbolu'da bir kültür haftasının organize edilmesine karar verilir. İnce, seminer dönüşü konuyu dönemin belediye başkanına açarak, başkan Kızıltan Ulukavak'ın desteğini alır. Böylelikle 1975 Safranbolu Mimari Değerleri ve Folkloru Haftası İTÜ ve Safranbolu Belediyesi'nin ortak organizasyonuna dönüşür. İTÜ'deki çalışmalar Prof. Dr. Metin Sözen'in katkılarıyla ilerler (Ulukavak, 2007; İnce, 2017, s.44,45, 46). 1975 yılında yapılan dünya mimari miras günü kutlamaları belediyenin büyük katkıları ile festival haline getirilir. İTÜ'nün akademik kadrosu ve güzel sanatlar fakültesinin hocaları, yurt dışından gelen kimi konuklar bu etkinliğe davet edilir. Aslanlar bölgesinde; sinema gösterileri, müzik dinletileri düzenlenir. Yörük köyünün Seymenleri oynar, türküler söylenir, sofralar kurulur. Yerli halkın gençleri gelen misafirlere rehberlik yapar. Köy içi meslek lisesinde halkın yöresel eşyaları sergilenir. Tüm gelenleri cezbeden, halkın ve uzmanların bir arada etkileşimde bulunduğu bir kültür zenginliği ortaya çıkar. Aynı etkinlikte, evlerini restore ettirenlere onur belgesi verilir. Yaklaşık

100 kişilik bir entelektüel grubun ağırlandığı Safranbolu’da üniversite ve halk bir araya gelmesi bu bilinçlenme sürecinin karşılıklı etkileşimle korumacılık faaliyetlerine etki ettiği sonraki uygulamalara atlık sağlar. Reha Günay bu etkinlikler vesilesi ile yapmış olduğu fotoğraf çekimleri dünya çapında açtığı sergilerde Safranbolu’nun tanınmasına katkı sağlar (İnce, 2017, s. 49, 52).

1976 yılında Safranbolu’nun ilk sit alanı kararı Anıtlar Yüksek Kurulu üyesi olan Doğan Kuban’ın önerisi ile anılır. Yapıların üç katla sınırlandırılması, eski evlerin korunması, çatılara yaşama hacmi konulmaması gibi kurallar getirilir. Alınan sit kararları Koruma İmar Planı yürürlüğe girinceye kadar etkili olacaktır. 1977 yılında, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek kurulu yerel bir örgütlenmeyle Safranbolu’da kurulur. Bu kurulda şehirci yüksek mimar Baran İdil, Yüksek mühendis ve mimar Yavuz İnce ve Belediye imar müdürü Mustafa Gümüşgil yer alır. Bu ekipte, İnce restore edilecek evlerin proje kontrollerinde çalışır. Diğer üyeler şehir dışında olduğundan tüm projeler Yavuz İnce’nin kontrolünden geçer. Bu kontroller sonrası projeler kurula gönderilir. 1980 darbesi ile yerel korumacılık örgütünün görevi lağvedilir. Safranbolu Ankara Bölge Kurulu’na bağlanır. Yeni Bölge Kurulu, yeni atanan kurulla 2000 olarak tescillenen yapılar 1500’e indirilir. Çarşı/Kasaba olduğu gibi koruma altına alınır. Prof. Dr. İsmet Okyay’ın yönetimindeki kurulun oluşturduğu yeni koruma planı 1986’da Yüksek Kurul tarafından onaylanarak yürürlüğe girer (İnce, 2017, s.58-61).

1977 yılına gelindiğinde Türkiye’nin ilk Koruma İmar Planı’nı Prof. Dr. Doğan Kuban ve ekibi tarafından Safranbolu için hazırlanır. Aynı yıllarda Turizm Bakanlığı, sosyolog Mübeccel Kıray ve ekibine sosyolojik bir çalışma yaptırarak turizm planı hazırlatır. 1978 yılında Ahmet Taner Kışlalı, Safranbolu’ya ilk gelen kültür bakanıdır. Yavuz İnce ile birlikte bütün Safranbolu’yu analiz ederler. Bu araştırma gezisinde İnce, kültür bakanından arasta çarşısının tamamının restorasyonunun gerçekleştirilmesini talep eder. Kültür Bakanlığı bünyesinde arasta çarşısı ve kaymakamlar konağı restore edilir. Saraçoğlu Evi restore edilmek istenirse de ev sahipleri, evlerinin yıpranacağı endişesiyle bu öneriyi kabul etmeyeceklerdir. Karabük’te de faal mimarlık yapan Yavuz İnce’nin Safranbolu’da restorasyonunda bulunduğu diğer yapılar arasında Gökçeoğlu Konağı ilavesi, Asmazlar Konağı uygulaması yer almaktadır. Asmazlar Konağı’nın restorasyonu yapılırken, Venedik tüzüğüne göre hareket edilerek yeni olan malzemeler belli edilmiş, eskiden ayrıştırılmıştır. Böylelikle havuzlu odanın tavanında bulunan ahşap işlemlerde yeni kullanılan ahşaplarda renk farkı yaratılarak bu değişiklik belli edilmiş olur (İnce, 2017).

4. Sonuç ve Öneriler

Korumacılık argümanları bağlamında Türkiye’de Safranbolu’nun ilk akla gelmesi ve kentin UNESCO dünya miras kenti listesine girmesi doğal ve bilinçli korumacılık süreçleri ile mümkün hale gelmiştir. Safranbolu’da korumacılık dürtü ve eylemlerinin doğal olarak tanımladığımız başlangıcını sanayileşmeyle birlikte değişen dünya düzeni, şehir-Bağlar çekişmesi sonucunda köyden kente göç, belediyenin şehri düzliğe çıkartma çabaları, Cumhuriyet’in kurulması ve Demir-Çelik Fabrikalarının Safranbolu’ya 8km uzaklıktaki Karabük’te inşa edilmesi oluşturur. Korumacılık eylemlerinin ikinci aşamasında bilinçli faaliyetlerin yer aldığı görülmektedir. 1935’te çıkan yapı ve yollar kanunu vesilesiyle Burhan Arif Ongun’un kenti taşımaya dönük raporlandirmaları, akabinde gelişen 1936 yılında belediyenin bölgeyi korumaya almaya dönük kararları özel olarak Belediye Başkanı Osman Akın’ın aldirmış olduğu kararlar Safranbolu korumacılığında birincil öneme sahiptir. Korumacılığın aktif bir faaliyet alanına dönüşmesi Yüksek Mühendis ve Mimar Yavuz İnce’nin korumacılık bilincini oluşturmaya yönelik entelektüel çabalarında nefes bulur. Bu çabalar, korumacılık sürecini yerel yönetim ve bölge halkının korumacılık konusunda bilinç kazanmaları, üniversite iş birliğinin aktive edilmesi, yerel yönetimin önemli desteğini alarak Safranbolu’nun UNESCO Dünya Miras kenti sürecine girilmesi noktalarında belirgin bir katkı oluşturur. Yerel politikacıların beldeyi mali açıdan istikrara kavuşturma hedefleri ile korumacılık olgusunun birleştirilmesi Safranbolu’nun korumacılık sürecinin önemli bir aşamasını oluşturur, bilinçli korumacılık faaliyetlerinin itekleyici gücünü teşkil eder. Dönemin Belediye Başkanı Kızıltan Ulukavak’ın her ne kadar başlangıçta yol açmak, yüksek duvarları yıkmak gibi korumacılık anlayışına zarar veren eylemleri olmakla birlikte ilerleyen süreçte korumacılık adına alınan kararlardaki etkisi ve çabası yadsınamaz boyuttadır.

Safranbolu’nun korumacılık geçmişi Türkiye’de korumacılık davranışında entelektüel çabalarla birleşen yerel yönetimlerin önemini açığa çıkartmaktadır. Koruma doğal yollarla gelişebileceği gibi bunu tamamlayacak bilinçli yaklaşımlar neticesinde istenilen seviyelere yaklaşmaktadır. Safranbolu’nun

UNESCO dünya miras kenti listesine girmesi yukarıda sayılan çabalarla mümkün olmuştur. UNESCO dünya miras kenti listesine girilmesi Safranbolu için kesin bir başarı değildir, zira asıl başarı bu listede kalabilmektir. Dolayısıyla söz konusu listenin değişebilme potansiyeli Safranbolu için de geçerli olmak üzere bir tarihi kent misyonunun kaybının yaşanabileceği anlamına gelmektedir. Günümüzde Safranbolu'da yaşanan kitle turizminin yol açtığı çözülme, restorasyon ve konservasyon işlemlerinin uygun malzeme ve işçilikle yapımında karşılaşılan problemler, kamu yapılarının-bankalar gibi eski çarşuyu terk ederek bölgeyi yalnızlaştırmaları UNESCO Safranbolu raporunun işaret ettiği kentin canlılığını yitirmesi tehlikelerini barındırmaktadır. Zanaat işleri ve lokum kent temsiline ve imgelemine yetmeyecek unsurlardır. Bu düşünceden hareketle, korumanın sürdürülebilirliği korumacılığın üçüncü önemli meselesi olarak Safranbolu özelinde ön plana çıkmaktadır. Safranbolu korumacılık tarihinin detaylı analizinin ve şu anki koruma durumunun tartışılmasının, UNESCO dünya miras kenti misyonunun sürdürülebilirliğine sadece Safranbolu özelinde değil diğer tarihi kentlerimizde etki edeceği düşünülmektedir.

Bu çalışma ile Safranbolu'nun korumacılık tarihi yazımının eksik, gölgede kalan yönlerinin tamamlanması öngörülmüş ve Safranbolu korumacılık faaliyetlerinin çerçevesinin oluşturulması hedeflenmiştir. Safranbolu korumacılık tarihinde bireysel entelektüel çabaların ve bu çabaların kamu kurum kuruluşları ve halkla birlikte hareket edilmesine olan katkısı açığa çıkartılmıştır. Özetle, kültürel miras alımlamasının ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında, korumacılık dürtüsünün oluşturulmasında bireyin, toplumun, yerel yönetimlerin ve üniversitelerin iş birliği önemlidir. Safranbolu içinde ve dışında, korumaya ve bilinçlenmeye hizmet eden yukarıda adları geçen tüm paydaşlar Safranbolu'nun UNESCO dünya miras kenti listesine girmesinde nihayetinde katkı sahibidir.

Teşekkür ve Bilgi Notu

Yüksek Mimar Yavuz İnce'nin Kızı Senem Rivzi İnce ve Safranbolulu Fotoğraf Sanatçısı Cemil Belder'e bölgesel tarihe yönelik sohbetleri ve fotoğraf, arşiv paylaşımları için teşekkür ederim. Makalede ulusal ve uluslararası araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. Çalışmada etik kurul izni gerekmemiştir.

Yazar Katkısı ve Çıkar Çatışması Beyan Bilgisi

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Akpınar Kasap, S. (2011). The Impact of Economic and Social Development in Safranbolu, Ph.D Dissertation, The Graduate School of Natural and Applied Sciences, Middle East Technical University, Ankara
- Aksoy, M. (2022). Safranbolu'nun Unesco Dünya Miras Listesi'ne Girişi ve Turizm Dönemi, *Safranbolu Çarşısı*, Edit. İbrahim Canbulat, Nobel Yayınları, Ankara, s.516-535.
- Aksoy, M. ve Kuş, A. (1999). Müzekent Safranbolu, 4. Baskı, Safranbolu Hizmet Birliği Kültür Yayını, No.1.
- Aktüre, S. ve Şenyapılı, T. (1976). Safranbolu'da mekânsal yapının gösterdiği nitelikler ve koruma önerileri'nin düşündürdükleri. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 2 (1) 61-96.
- Bakırer, Ö. (2001). Window Glass in Ottoman Vernacular Architecture, Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, August 23-28, 1999), eds. M. Kiel, N. Landman & H. Theunissen, Utrecht-The Netherlands; 1-29.
- Belder, C. (2021). Cemil Belder ile Yapılan Sözlü Tarih Görüşmesi, (Görüşmeci. Meltem Özkan Altınöz).
- Böke, F. (2020). Dünya Miras Alanları ve Alan Yönetimi: Dünya Miras Kenti Safranbolu İçin Bir Yönetim Planı Önerisi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Dağıstan Özdemir, M. (2005). Türkiye'de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış, *Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, Sayı 31, No.1. ss.20-25.
- Doğanalp Vötzi, H. (2005). Histories and Economies of a Small Anatolian Town: Safranbolu and its Leather Handicrafts", *Crafts and Craftsmen of the Middle East: Fashioning the Individual in the*

- Muslim Mediterranean, Eds.S. Faroqhi, R. Deguilhem, I. B.Tauris Publisher, London; 308-338.
- Emiroğlu, M. (1981). Korunması Gereken Örnek Bir Kentimiz Safranbolu, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, no.297, Ankara.
- Gökçe, D. (2012). A comparative analysis between Turkey and England to address conservation area problems in the context of Turkey, focusing on Safranbolu”, MSc Conservation of Historic Buildings, University of Bath, Department of Architecture and Civil Engineering,
- Günay, R. (1999). Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri, 2. Baskı, YEM Yayınları, İstanbul.
- Hacısalihoğlu, İ. Y. (1995). Şehir Coğrafyası Açısından Safranbolu Karabük İkilemi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Beşerî ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- İnce, Y. (2017). Safranbolu’da Korumacılığın Öyküsü, Safranbolu Belediyesi Yayınları. Safranbolu.
- İnce, Y. (2010). Yavuz İnce ile Yapılan Sözlü Tarih Görüşmesi, (Görüşmecisi Fatma Zararsız Arık) Karabük Tren İstasyonu. (1939c). Hikmet Şeyhoğlu Arşivi, Safranbolu.
- Karabük Demir-Çelik Fabrikaları. (1930c). Hikmet Şeyhoğlu Arşivi, Safranbolu.
- Kaya, Ş. S. (1999). 1994 yılı Dünya Miras kararı Öncesi ve Sonrasında Safranbolu Yerleşmesi, Kentsel ve Mimari Dönüşümü, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Rölöve-Restorasyon Programı.
- Kıray, B. M. (1998). Değişen Toplum Yapısı, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Kütükçüoğlu, M. (2022). 20.Yüzyıl Safranbolu’sunda Değişim ve Dönüşümü Karabük ile Düşünmek, Safranbolu Çarşısı, Ed. İbrahim Canbulat, Nobel Yayınları, Ankara. s.464-485.
- Makas, M. (2004). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Korumada Yerel Yönetimlerin Yeri ve Önemi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı.
- Ongun, B. A. (1974). 50 Yıl Böyle Geçti, Kutulmuş Matbaası, İstanbul.
- Özdemir, Ü. (2011). Safranbolu’nun kültürel miras kaynakları ve korunması, *Eastern Geographical Review*, (16) 26. s.129-142.
- Özkan Altınöz, M. (2019). Safranbolu’da kültürel miras, müze kent alımlaması ve kentin folklorik sürdürülebilirliği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt 8, Sayı 2, s. 1214 – 1225, <https://doi.org/10.15869/itobiad.522663>
- Özkan Altınöz, M. (2021). Modern ve gelenekselin birlikteliği: İsmail Habip Sevük’ün Sümer Kent ideali ve Safranbolu Antep Sokağın mekânsal kültürü, *TYB Akademi*, Yıl 11, Sayı 33, s. 9-28, ISSN 2146-1759
- Özkan Altınöz, M. (2022). Confrontation of Traditional and Modern: Case Studies on Republican City Karabuk and Traditional Ottoman Town Safranbolu in Turke”, *Cultural Encounters and Tolerance Through Analyses of Social and Artistic Evidences: From History to the Present*, Edit. M. Ö. Altınöz, IGI Publisher, Pages. 20-35, DOI: 10.4018/978-1-7998-9438-4.ch002.
- Safranbolu Şehri Yeniden Kurulacak. (1939, 25 Mart). Son Posta. s.6. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.....pdf>
- Safranbolu Kan Ağlıyor. (1952, 11 Ocak). Yeni Karabük. s.1. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.....pdf>
- Safranbolu’nun Şehir Planı (1936, 9 Temmuz). Ulus Gazetesi. s.2. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.....pdf>
- Safranbolu Şehri Yeniden Yapılacak: Mütahassısın Konferansı Halk Ne Diyor? Yol İşleri. (1933, 13 Eylül). Vakit Gazetesi, s.6. Arşiv erişim adresi: <https://www.ttk.gov.tr.arsiv.pdf>
- Safranbolu Belediyesi’nin Mühim Bir Teşebbüsü. (1939, 23 Ağustos). Vakit Gazetesi.s.8. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.pdf>

- Safranbolu'nun Yeri Değiştiriliyor. (1939, 10 Nisan). Akşam Postası. s.4. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.pdf>
- Safranboluda Göç Başladı. (1937, 17 Mayıs). Cumhuriyet Gazetesi. s. 4, 7. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.pdf>
- Safranbolu Kasabası Yeni Bir Şehir Kuruyor. (1941, 16 Eylül). Cumhuriyet Gazetesi. s.2. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.pdf>
- Safranbolu kent yerleşiminin fotoğrafı, (2000c). Türk Hava Kurumu Arşivi, Ankara.
- Sevük, H. İ. (1948). Bugünkü Safranbolu ve Yarınki Sümer-Kent, Cumhuriyet Gazetesi, 9 Ocak 1948, s.12-15, Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.....pdf>
- Somuncu, M. (2022). UNESCO Dünya Mirası Safranbolu Şehri'nin Koruma ve Yönetiminde Güncel Durum, *Safranbolu Çarşısı*, Ed. İbrahim Canbulat, Nobel Yayınları, Ankara, ss.536-557.
- Şendil, G. N. (2017). Kent Kimliği: Safranbolu Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Ulukavak, K. (2007). Bir Safranbolulu'nun Cephesinden Safranbolu, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Ünsal, B. (1979). İlk şehirci mimarımız Burhan Arif Ongun ile bir söyleşi", *Arkitekt*, Cilt: 1979, Sayı: 02 (374), s. 62-64.
- Zonguldak Gazetesi. (1936, 6 Haziran). Yeni Safranbolu. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.pdf>
- Yeni Safranbolu Şehrin Bağları İçinde Kuruluyor. (1938, 5 Temmuz). Son Posta. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.pdf>
- Yetiş, R. ve Turcan, Y. (2017). Kültürel Miras ve Mimari (Safranbolu Örneği), Kurtuba Akademi Sosyal Bilimler II. Ulusal Öğrenci Sempozyumu, Bilsam, ss.167-182
- Zafranbolu Şehri Nereye Götürülecek?. (1935, 10 Ağustos). Kurun. s.5. Arşiv Erişim adresi: <http://millikutuphane.arsiv.pdf>

The Effect of Conservation Activities on the Formation of a UNESCO World Heritage City in Safranbolu, a Traditional Ottoman Settlement

Summary

1. Introduction

In the context of conservation arguments, Safranbolu is the first to come to mind in Turkey. However, it is not generally known that the city's entry into the UNESCO world heritage city list was made possible through both natural and conscious conservation processes. This paper sets out the natural start of protectionist impulses and actions in Safranbolu, the changing world order with industrialization, the migration from the village to the city as a result of the city-Baglar conflict, the efforts of the municipality to level the city, the establishment of the Republic and the Iron and Steel Factories in Karabük, 8 km from Safranbolu. te builds. In the second stage of protectionist actions, we can trace how the persuasion of local politicians, and combining the objectives of financial stabilization of the town with the phenomenon of protectionism was an important step. In this context, intellectual and individual efforts to raise awareness of both local governments and the public constituted a vital part of the process of conserving the fabric of Safranbolu and constitute the starting point and driving force of conscious protectionism activities.

2. Material and Method

The main purpose of this study is to analyze the effective stages of Safranbolu, which has a brand value in protection activities, in gaining the UNESCO world heritage city mission, and as a result, to create the theoretical framework of Safranbolu protectionism. Based on the example of Safranbolu, it is to reveal the viable and sustainable structure of protectionism, which develops with individual intellectual efforts, university cooperation, and community and local administration. For this purpose, the city of Safranbolu has been examined together with its architectural culture, and the city and sociological history of Safranbolu has been discussed concerning archival sources. Thus, the effect of the city on the natural preservation of the existing regional conflict has been revealed. The study also examines other studies on protectionism to show how the cooperation of intellectual, and local governments, and other consciously developing dynamics of protectionism activities were realized.

While this study conveys the Safranbolu protectionism process, it also presents a reading of the history of the city and reveals the effects of regional, economic and cultural conflicts on urban development and conservation activities. This study, which traces the socio-cultural dynamics and protectionist activities of the city, will be able to set a sample for other historical cities with the theoretical framework it has created on protectionism. This research used the field research method, considering the city as a reading area. In the second stage of the study, the archive documents were evaluated and as a result of the literature review, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used.

3. Findings and Discussion

The conservation process of Safranbolu, which was included in the UNESCO world heritage city list in 1995, can be evaluated in terms of natural and conscious actions over time. Looking back at the history of this process reveals a multi-layered approach that enabled experts and the public to act together and achieve a city-wide mission. The process emerged over time within a diverse community. While many in this community can trace their roots to earlier periods in the city's development, others had migrated to the area from other regions to work in the Karabük Iron and Steel Factories, a pioneering industrial project of the 1930s. Karabük was established as a state economic enterprise in the early years of the Turkish Republic, only 8 km from Safranbolu. The factories employed many thousands of workers, and the new city grew rapidly to accommodate their needs. Initially, the impact on Safranbolu was marginal but as the industrialization of the region accelerated the changing dynamics of the population brought new settlement demands.

Modern concepts married to Republican ideology were deployed to celebrate the coming of the industrial age in Turkey. Locally this saw significant investment in Karabük, aside from the construction of the industrial zone. Modern approaches to city planning and architecture were soon transforming this sleepy village of 13 homes into an urban symbol of the age. All the while, the more traditional occupations and industries such as the tanning industry, for which Safranbolu was famous in Ottoman times, continued their decline. At first, some regional and climatic dynamics unique to Safranbolu helped to provide for the natural protection of the city. One concerns the social migration that traditionally took place twice a year for climatic and geographical conditions. The city (town)-Bağlar migration enabled the wealthier residents of the city to move to the vineyard areas above it called Bağlar. This area offers a respite from the hot summer weather than descends on the old city, located in a steep-sided valley. This migration occurred every year for centuries but created a social dilemma over time that became known as the city-Bağlar conflict. This was a gradual process that later became expressed as a tension between those who wanted to adopt modern living standards and leave the old city permanently to those who could not or did not want to move away. This dichotomy then began to be reflected in local politics. The process of moving from the old city, where the traditional housing pattern is dense, to the airy upper parts, namely Bağlar, naturally caused the heart of the city of Safranbolu to remain idle and not preferred for modern life. At first, this served to naturally preserve the traditional houses in the town, even once many of them started to be used as residences for low-income families with the migration of wealthy families to Bağlar. Thus, many features of this area continued their existence silently for many years without any physical intervention.

The second stage of the Safranbolu conservation process includes other conservation activities that were formed with the guidance of experts. The planning activities of Turkey's first architect and urbanist Burhan Arif Ongun, who served in the atelier of urbanist and architect Le Corbusier, can be considered the beginning of this process. The transformation of conservation into an active field of activity should be associated with the intellectual effort of Master Engineer and Architect Yavuz İnce who raised awareness of protectionism. This effort contributed greatly to Safranbolu's entry into the process of becoming a Unesco World Heritage city by activating university cooperation and raising awareness of the local government and the people of the region about the conservation process. This study evaluates the steps taken to create awareness in the region in Safranbolu's conservation history as the most important stage of the conservation process in Safranbolu. The influence of Yavuz İnce, who has a great role in raising the awareness of the local administrators and people of Safranbolu about the traditional housing pattern, is evaluated in the inclusion of Safranbolu in the UNESCO world heritage city list. This study aims to reveal the importance of such awareness activities on the conservation history of Safranbolu.

4. Conclusion and Recommendations

With this study, it is foreseen that the missing aspect of Safranbolu's conservation historiography will be included to present a theoretical framework for conservation activities. In the history of Safranbolu protectionism, the contribution of individual intellectual efforts together with those of public institutions and organizations is of vital importance. These efforts and initiatives reveal how the individual, society, local government, and expertise are in the context of ensuring the sustainability of cultural heritage acquisition and creating the incentive for protectionism. All the above-mentioned stakeholders, who serve to protect and raise awareness inside and outside Safranbolu, ultimately contribute to Safranbolu's inclusion in the UNESCO world heritage city list.

